

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

Biudžetinė įstaiga, Gynėjų g. 6, LT-01109 Vilnius, tel. (8 5) 261 6466, faks. (8 5) 261 6813, El. p. lat@teismas.lt
Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 188602032

Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos
Vyriausiajam specialistui
Giedriui Būdvyčiui
giedrius.budvytis@stt.lt

2016-08-18 Nr. 114-51-342

DĖL INFORMACIJOS APIE KASACINIŲ SKUNDŲ ATRANKĄ

Su Lietuvos Respublikos Specialiųjų tyrimų tarnybos direktoriaus pavaduotojo R. Zienkos raštu, Lietuvos Aukščiausiajame Teisme gautu šių metų liepos 25 d., susipažinome. Lietuvos Respublikos teismų procesuose įtvirtintas kasacijos modelis nėra išskirtinis ir unikalus Lietuvos teisinis reguliavimas. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintas kasacijos institutas, taip pat ir atrankos mechanizmas, atitinka daugumos Vakarų Europos valstybių kasacijos modelius. Kasacija, kurios dalimi yra kasacinių skundų atrankos mechanizmas, plačiai nagrinėjama gausiuose Lietuvos ir užsienio valstybių teisės mokslo darbuose¹, svarstytuose Lietuvos Respublikos įstatymų projektuose dėl šio instituto tobulinimo (vieni projektų priimti, kiti atmesti). Todėl apsiribotina tik pačiomis esmingiausiomis pastabomis, kurios galėtų būti įvadu į gilesnius ir išsamesnius apibendrinimus.

1. Atrankos kasacijoje prigimtį, esmę ir tikslus lemia kasacijos paskirtis, kuri demokratinėse Vakarų valstybėse suprantama vienodai – siekis užtikrinti vienodą teisės aiškinimą ir taikymą valstybėje, t.y. teisės darną ir plėtrą (Lietuvos Respublikos teismų įstatymo

¹ Žr., pvz.: Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius. Civilinio proceso teisė. II tomas. Vilnius: Justitia, 2005; Artūras Driukas, Virgilijus Valančius. Civilinis procesas: teorija ir praktika. I-IV tomai. Vilnius: Teisinės informacijos centras/Registų centras, 2005-2009; Vytautas Nekrošius. Kasacija Lietuvos, Latvijos, Estijos civiliniuose procesuose. *Kolektyvinė monografija. Lietuvos CPK įgyvendinimo problemos. Nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 321 – 331; Janina Stripeikienė. Kasacijos paskirtis ir teisė į teisminę gynybą. *Teisė į teisminę gynybą civilinio proceso reformos kontekste, mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010 (elektroninė forma); Rimvydas Norkus. Introductory report: The Filtering of Appeals to the Supreme Courts. Conference of the Network of the Supreme Courts of the European Union. Dublin, 26-27 November 2015. Adresas internete: www.lat.lt/.../introductory%20report%20-%20the%20filtering%20of...; Lijana Štarienė. Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją. Vilnius: Registų centras, 2010; Jolowicz J. A. On Civil Procedure. Cambridge: Cambridge University press, 2000; The Role of the Supreme Courts at the National and International Level (reports for the Thessaloniki International Colloquium, 21-25 May, 1997 (organised by the International Association of Procedural Law)). Ed. Pelayia Yession-Faltsi. Thessaloniki: Sakkoulas Publications, Law and Economy, Ant. N. Sakkoulas Publishers, 1997; Appeals to Supreme Courts in Europe (reports for the Gandia and Valencia International Colloquium, 6-8 November, 2008 (organised by the International Association of Procedural Law)). Edited by Manuel Ortells Ramos. Madrid: Difusion Juridica, 2008; A.Uzelac and C.H.van Rhee (eds.). Nobody's Perfect: Comparative Essays on Appeals and other Means of Recourse against Judicial Decisions in Civil Matters. Cambridge-Antwerp-Portland: Intersentia, 2014; kt.

23 straipsnis). Būtent šis kasacijos tikslas, kasaciniame procese pabrėždamas viešojo intereso gynimą, reikalauja derinti vadinamąsias privačią ir viešąją kasacinio teismo funkcijas – pažeistų individualių teisių apgynimą bei vienodo teisės aiškinimo užtikrinimą. Pagal bendrą principą kasacinio teismo viešoji funkcija peržengia konkrečios bylos šalių privačių interesų gynimo ribas. Todėl kasacijoje apskūsti sprendimai tikrinami tik teisės taikymo aspektu remiantis žemesnėse instancijose nustatytais faktais; fakto klausimai nėra sprendžiami. Šiuo atžvilgiu primintina, kad kasacija ribojama ne tik teisės klausimais apskritai, daugelyje valstybių ji ribojama tik specifiniais teisės klausimais – kasacijos pagrindas dažnai yra tik toks teisės pažeidimas, kuris kelia grėsmę viešajam interesui (pvz., „esminiai“ (Ispanija, Suomija, Vokietija, Austrija, Šveicarija), „grubūs“, „rimti“ (Švedija) pažeidimai). Tą atspindi ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse įtvirtintas teisinis reguliavimas, pagal kurį pagrindas kasacijai yra ne bet kuris materialinės ar procesinės teisės normų pažeidimas, o tik toks, kuris turi esminės reikšmės vienodam teisės aiškinimui ir taikymui (CPK 346 straipsnio 2 dalies 1 punktas).

Taigi, Lietuvoje, kaip ir kitose Europos valstybėse, kasacija yra išimtinė įsiteisėjusių teismo sprendimų teisėtumo kontrolės forma. Ne kiekvienas apeliacinės instancijos teismo sprendimas gali būti kasacijos objektu. Atvejai, kai kasacija negalima, yra vadinami kasacijos ribojimais. Kasacija ribojama įgyvendinant atrankos (leidimų) sistemą. Vienus ribojimo pagrindus įstatymas nustato įsakmiai ir jie yra objektyvūs (pvz., Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 341 straipsnis, 150 straipsnio 2 dalis; Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 367 straipsnis, 368 straipsnio 2 dalis, 370 straipsnis), kitų nustatymui reikalinga analizė ir vertinimas (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 346 straipsnis, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 369 straipsnis). Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo nuožiūra sprendžiant kasacinio skundo priėmimo klausimą yra ribota ir įgyvendinama taikant proceso įstatyme nustatytus kriterijus – jei egzistuoja kasacijos pagrindai, kasacinis skundas yra priimamas; jei kasacijos pagrindų nėra – skundas nėra priimamas.

Išskirtinos dvi esminės kasacinių skundų atrankos priežastys:

pirma, siekis, kad į kasaciją patektų kasacinės patikros vertos bylos. Ypatingi reikalavimai kasacijos objektui reikalauja pirminės paduodamų kasacinių skundų peržiūros, siekiant nustatyti, ar paduodamame kasaciniame skunde nurodyta kasacijos pagrindų, ar skundas atitinka kitus įstatymo reikalavimus skundo turiniui ir formai, ar jame keliama klausimai yra teisės klausimai, be to, ar jie turi esminės reikšmės teisės plėtrai, ar skundas atitinka terminų, žyminio mokesčio, kitus formalumus.

Antra, įvertinus tai, kad kasacija pagal savo tikslus yra išimtinė, labai savita teismo sprendimų teisėtumo kontrolės forma, reikalaujanti žymiai daugiau įdirbio nei bylų nagrinėjimas žemesnės instancijos teismuose, yra pripažįstama, kad būtina riboti bylų, patenkančių į Aukščiausiąjį Teismą, skaičių.

Atrankos (leidimų) sistemos įvedimas atitinka Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1995 m. vasario 7 d. rekomendaciją, kurioje nurodoma, kad aukščiausieji teismai turėtų nagrinėti tik tokias bylas, kurių nagrinėjimas leistų plėtoti teisę ir užtikrinti vienodą jos aiškinimą. Komiteto nuomone, valstybės, kuriose leidimų sistemos nėra, turėtų ją įvesti, kad būtų apribotas bylų skaičius ir į aukščiausiuosius teismus patektų tik bylos, kurios iš tiesų turi precedento reikšmę². Kad atranka neprieštarauja Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai, ne kartą yra konstatavęs ir Europos Žmogaus Teisių Teismas.³

² Recommendation No R (95) 5 of the Committee of Ministers to Member States Concerning the Introduction and Improvement of the Functioning of Appeal Systems and Procedures in Civil and Commercial Cases of 7 February, 1995.

³ Žr., pvz.: 2007 m. kovo 22 d. sprendimas byloje *Staroszczyk prieš Lenkiją*, 59519/00; 2007 m. lapkričio 22 d. sprendimas byloje *E.M.Linija d.o.o. prieš Kroatiją* 27140/03; 2009 m. lapkričio 3 d. sprendimas byloje *Sierpinski*

Vakarietiškas leidimų sistemos modelis bendriausia prasme teisės moksle pripažįstamas teigiamu žingsniu. Vyraujanti užsienio praktikos tendencija – įvesti leidimų sistemą tose valstybėse, kur jos nebuvo (pvz., leidimų sistema 1996 m. įvesta Japonijoje).

2002 m. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse pradiniai įtvirtinti kasacijos ribojimai, taigi ir kasacinių skundų atranka, jau buvo koreguoti. Atsisakyta kasacijos civiliniame procese ribojimo ginčijama suma, t. y. ribojimo taikant turtinį kriterijų, kaip prieštaraujančio asmenų lygybės įstatymui ir teismui principui (panaikintas buvęs Civilinio proceso kodekso 341 straipsnio 1 dalies 2 punktas, numatęs, kad kasacija negalima turtiniuose ginčiuose, jeigu ginčijama suma yra mažesnė kaip 5 tūkstančiai litų)⁴. Įstatymų leidyboje buvo ne vienas bandymas transformuoti ar visiškai atsisakyti šiuo metu galiojančio atrankos mechanizmo, pvz., automatiškai priimti kasacinius skundus, jei jie paduodami byloje, kurioje išsiskyrė pirmosios ir apeliacinės instancių teismų sprendimai; siūlymas priimti visus kasacinius skundus; siūlymas įpareigoti Aukščiausiąjį Teismą spręsti ne tik teisės, bet ir fakto klausimus⁵. Šioms įstatymų leidybos iniciatyvoms nebuvo pritarta.

2. Kokio skaitlingumo Aukščiausiojo Teismo teisėjų sudėtis turėtų spręsti kasacinių skundų priimtumo klausimus, – susitarimo dalykas. Lietuvoje apsispręsta, kad trijų teisėjų kolegija yra optimalus kolegialus darinys. Kolegialumas sudaro galimybę svarstyti, diskutuoti, aiškintis, ir tai prisideda prie atrankos kokybės. Tai, kad skundui priimti pakanka vieno balso, reiškia, kad net mažiausia įžvalga, jog egzistuoja kasacijos pagrindas, atveria kelią kasacijai. Atrankoje tik daroma prielaida, kad skunde keliamą teisės problemą yra verta kasacinio teismo dėmesio, pati byla iš esmės nėra nagrinėjama. Tai, kad kasacinis skundas priimtas, nereiškia, kad jis bus patenkintas.

Nurodyti argumentai patvirtina, kad teisinėje sistemoje, kurioje kasacijos ribojimai pasireiškia ne tik įstatymo įsakmiai numatytais ribojimais, bet ir teisėjo vertinimo reikalaujančiais pagrindais, yra nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuris garantuoja kasacinio skundo priėmimą, jei dėl to pasisako bent vienas iš atrankos kolegijos narių įžvelgdamas teisės problemą, reikšmingą visai teismų praktikai. Bent vieno iš atrankos kolegijos narių nuomonę dėl kasacijos pagrindo buvimo dar kartą „revizuoja“ – patvirtina arba paneigia – kasacinę bylą iš esmės nagrinėjanti teisėjų kolegija.

3. Nė vienas iš Aukščiausiojo Teismo trijų teisėjų, kurie kaip atrankos kolegijos nariai sprendė kasacinio skundo priėmimo klausimą, nenagrinėjo bylos iš esmės. Jie vertino tik skundo atitiktį įstatymo reikalavimams, t. y. nesiaiškino ar pagrįstai konkrečioje byloje yra keliamas atitinkamas teisės klausimas. Atrankos kolegijoje atliekamas kasacinio skundo vertinimas yra preliminarus, savo detalumu, argumentacijos gilumu neprilygstantis kasacinės bylos nagrinėjimui iš esmės. Būtent dėl šios priežasties įstatymų leidėjas nematė teismo nešališkumo, skaidrumo kliūčių ir nenustatė draudimo kasacinio skundo priėmimo klausimą sprendusiam teisėjui nagrinėti kasacinę bylą iš esmės. Tačiau net ir darant prielaidą, kad galima situacija, kai už skundo priėmimą pasisakęs teisėjas, ypač jei pasisakė vienintelis, nagrinėdamas kasacinę bylą iš esmės galėtų būti šališkas, ją visiškai „amortizuotų“ kiti kasacinės bylos nagrinėjimui iš esmės sudaromos sudėties principai: bylą visada nagrinėja mažiausiai trys teisėjai, tad vienas balsas niekada nebūtų lemiamas, atsitiktinumu pagrįsti kolegijų sudarymo principai leidžia iš esmės paneigti tikimybę, jog kasacinei bylai nagrinėti būtų sudaryta ta pati teisėjų sudėtis, kuri sprendė skundo priimtumo klausimą. Iki šiol tokių atvejų nebuvo.

prieš Lenkiją, 38016/07; 2007 m. liepos 26 d. sprendimas byloje Ješina prieš Čekijos Respubliką, 18806/02; 2006 m. spalio 10 d. sprendimas byloje Jeruzal prieš Lenkiją, 65888/01, kt.

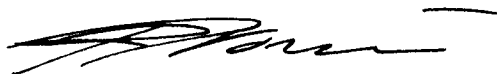
⁴ Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. XI-1480, 2011-06-21, Žin., 2011, Nr. 85-4126 (2011-07-13).

⁵ Žr., pvz., 2013 m. įstatymų projektus Nr. XIIP-300 ir XIIP-301.

4. Bet kurioje socialinio gyvenimo srityje, kurioje susiduria priešingi ar skirtingi interesai, tie, su kurių nuomone konfliktą sprendžiantis arbitras nesutinka, lieka nepatenkinti ir kartais savo nesutikimą išreiškia skundais, kitokiais raštais. Nesutinkama dažniausiai su atrankos kolegijos nutartimi dėl skundų priimtumo ar nepriimtumo. Didžiąja dalimi nepasitenkinimas atrankos kolegijų nutartimis užprogramuotas pačioje šių nutarčių, kaip ir bet kurio kito teismo sprendimo, prigimtyje – sprendimas dažniausiai priimamas kurios vienos šalies naudai, kita lieka nepatenkinta. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo analizuojama kasacinių skundų priėmimo praktika, daromi vidiniai apibendrinimai, vyksta pasitarimai, sprendžiant kasacinio skundo priėmimo klausimą pildomi vidaus administravimo dokumentai. Be to, siekdamas asmenims palengvinti kreipimąsi į kasacinę teisną, pateikti praktinius kasacinio skundo surašymo patarimus, Aukščiausiasis Teismas patvirtino Rekomendacijas asmenims, paduodantiems kasacinį skundą civilinėje byloje, ir Rekomendacijas asmenims, paduodantiems kasacinį skundą baudžiamojoje byloje⁶.

Apibendrinami galime teigti, kad kasacinių skundų atrankos mechanizmas yra subalansuotas, tinkamai veikia. Kasacinių skundų atrankos teisinio reguliavimo keitimas nebūtų tikslingas.

Teismo pirmininkas

Rimvydas Norkus

⁶ http://www.lai.lt/lt/asmenu-aptarnavimas/rekomendacijos-paduodantiems-kasacinius-skundus_154.html